

соціального захисту та її державної підтримки, приходять корпоративна соціальна політика, ефективність якої залежить від соціальної взаємодії суб'єктів вугільного бізнесу з іншими суб'єктами ринкових відносин у вугільній галузі.

Метою формування корпоративної соціальної політики вугільних об'єднань є створення ефективної системи використання й відтворення трудового потенціалу персоналу й формування сприятливого соціального середовища на вуглепромислових територіях.

Література

1. Лукьянченко Н. Д., Чижиков Г. Н. Рекомендации по решению социальных проблем реструктуризации угольной промышленности Донецкого региона // Энергобизнес. – 2005. – № 14. – С. 31 - 32.
2. Мартякова Е. В. Социально-экономический мониторинг // Способы и средства создания безопасных и здоровых условий труда в угольных шахтах: сб. научных трудов. – Донбасс, 2007. – Вып.20. – С. 252 – 262.
3. Новикова О. Ф., Баздуган Ю. А., Амоша А. И. Социальные проблемы: оценки и пути решения: Кн. 2. Социальная политика. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1995. – 102 с.
4. Попов В. Н. Меры по смягчению социальных последствий реструктуризации угольной промышленности в угледобывающих странах с переходной экономикой // Уголь. – 2002. – № 1. – С. 8 – 10.
5. Решение геэкологических и социальных проблем при эксплуатации и закрытии угольных шахт / Янукович В. Ф., Азаров В. Л., Алексеев А. Д., Анциферов А. В. и др. – Донецк: ООО «Алан», 2002. – 412 с.
6. Сігалю О.Т. Погляд на проблеми виробничого травматизму в Україні через призму соціальних послуг та виплат, що надаються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України // Інформ. бюл. з охорони праці. – 2002. – № 4. – С. 19 – 20.

Надійшла 07.05.2009

УДК 338.242

Л. С. СИТНИК

Донецький національний університет

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ

Виявлено вплив світової фінансової кризи 2008 р. на особливості перебігу кризових явищ національної економіки. Розглянуто кризу в системі державного управління, тенденції розвитку антикризового управління. Обґрунтовано шляхи виходу з кризи. Особливу увагу приділено пропозиції щодо появи нової світової валюти на базі Кіотського протоколу.

The influence of world financial crisis in 2008 on the features of motion of crisis events of national economy is discovered. A crisis in the state control system, development trends of anti-crisis management are considered. The ways of crisis exit are grounded. The special attention is spared to suggestion of appearance of new world currency on a base of Kyoto Protocol.

Актуальність. Антикризове управління як важливий фактор сучасного розвитку менеджменту та економіки акумулює наукові знання і практичні методики в сфері аналізу і управління всіма господарськими процесами на підприємстві. У процесі антикризового управління підприємством проводиться аналіз його фінансово-економічного стану, розробляються стратегії в сфері маркетингу, інвестицій, управління ризиком і фінансування. Воно містить також підсистеми виробничого менеджменту, контролінгу, податкової політики і підсистему забезпечення безпеки підприємства. Однак в Україні антикризове управління ще не є досить ефективним. Підтвердженням цього є продовження таких негативних тенденцій в національній економіці, як зниження обсягів валового внутрішнього продукту, вкладень в основний капітал, зростання безробіття, інфляція, криза платежів, падіння доходів населення, зростання зовнішньої заборгованості. На особливості перебігу цих явищ впливає глобальний характер світової фінансової кризи 2008 р., припинення економічного зростання практично скрізь.

Постановка проблеми і мета статті. З реформуванням економіки України антикризовому управлінню приділяється багато уваги з боку науковців, ідеологів і політиків. Як замовлення практики можна вважати появу потреби у ефективному антикризовому управлінні в умовах загострення світової фінансової кризи. Тому в статті поставлено ціль виявити особливості сучасного кризового стану національної економіки, тенденції розвитку антикризового управління та обґрунтувати можливі шляхи виходу з кризи.

Основна частина. Антикризове управління є типом управління, що орієнтоване на своєчасне реформування економіки, оцінку, прогноз, діагностику процесів у діяльності підприємства, галузі, регіону, держави. Ускладнення управління як одна з тенденцій його розвитку передбачає підвищення можливості прогнозувати виникнення кризи і готовності її подолати. Національна економіка України стикається з низкою зовнішніх і внутрішніх загроз, які торкаються її позицій та інтересів в сучасному світовому господарстві та на економічному просторі СНД. До зовнішніх загроз економічної безпеки України можна віднести: надмірну «відкритість» економіки за відсутності належної економічної політики; сировинний

характер експорту; неоколоніальний характер імпорту багатьох видів продукції стратегічного призначення; загострення залежності країни від міжнародних фінансових організацій. Економіка України знаходиться у заглибленому стані за динамікою зміни ВВП, нестабільністю фінансової системи, науковим потенціалом, зубожінням населення. Серед внутрішніх погроз виділяються відсутність чіткої державної соціально-економічної політики, незавершеність економічних перетворень і слабкість нормативно-правової бази, деформованість структури економіки і процеси деіндустріалізації, втрата позицій по напрямках науково-технічного розвитку, слабкість ринкових інструментів господарювання.

Для стабілізації і підйому економіки країни потрібна ефективна реалізація інноваційного потенціалу вітчизняної економіки.

Економічна криза майже завжди призводить до формування нових суспільно необхідних витрат у всіх видах виробництва. Цей новий рівень витрат, як правило, завжди нижче докризового рівня. Такі ж зміни зачіпають і продуктивність. За допомогою науково-технічного прогресу може здійснюватися перехід на новий рівень витрат і продуктивності. Ті країни й корпорації, які зможуть під час кризи провести масове відновлення основного капіталу на базі нових наукових відкриттів, мають шанс забезпечити собі майбутнє.

Для цього треба вписатися в той новий рівень витрат і продуктивності, який незабаром запропонує Україні зовнішній мир. Це будуть жорсткі вимоги, але теоретично вони здійсненні. Вони будуть стосуватися, насамперед, зниження енергоємності нашого національного продукту. Для цього варто радикально обновляти старі потужності, а ще краще, будувати нові заводи на зовсім інших технологічних принципах; напружуючи всю силу держави й дипломатії, шукати нові ринки збуту для нової продукції цих заводів; впроваджувати досягнення НТП, підняти видатки на НДДКР, стабілізувати й удосконалити фінансовий сектор, тобто вивести економіку України на інноваційний шлях розвитку.

Однак це простіше сказати, ніж зробити. Потужних перешкод є багато. Це й жалюгідний стан української науки й вищої освіти, викривлений корупцією, і елементарна нестача національного капіталу, достатнього для серйозних інвестиційних проектів. Але найголовніше – це невідповідність цим завданням т.зв. правлячої еліти України.

Глобальна фінансова криза й нові економічні реалії, які сформуються у світі на його завершальній стадії, можна розглядати як своєрідний виклик Україні. Або країна знаходить творчі сили для гідної відповіді, і тоді вона залишається в числі перспективних, або вона загниває і надовго вибуває зі списку розвинених націй.

Інноваційна політика має бути щільно пов'язана з антикризовою програмою і загальною стратегією розвитку людських ресурсів, з економічними реформами. Одна з причин сучасної кризи виробництва полягає у зменшенні потенціалу старих механізмів науково-технічного й організаційно-економічного розвитку. Базою для наростання кризових явищ стали глибокі диспропорції у технологічній структурі національного господарства України, що відбилися у технологічній багатокладності економіки країни. Це означає незавершеність новітніх етапів НТР.

Шляхи виведення економіки із сучасної кризи (грошово-кредитної, валютно-фінансової, інноваційної) будуть визначатися відмінностями у пошуках джерел нагромадження для відновлення промисловості: або за рахунок внутрішніх джерел, або залучення зовнішнього капіталу за умови переходу головної частини українських промислових активів у руки іноземного капіталу.

Розмаїтість сценаріїв виходу із кризи буде визначатися в основному розходженням у пошуках джерел нагромаджень, необхідних для відновлення промисловості. Тут можливі два основних варіанти: або опора на внутрішні джерела нагромадження, або залучення зовнішнього капіталу. Кожний варіант має свої плюси й мінуси. Прихід "довгих грошей" ззовні в сформованих умовах можливий лише за умови переходу головної частини українських промислових активів у руки західного й/або російського капіталу. Не найкращі умови для національної економіки... У той же час цей шлях дозволить зберегти в економіці ліберальне бізнес-середовище, необхідне для розвитку приватної ініціативи на всіх рівнях.

Опора на внутрішні джерела дозволить уникнути продажу власності іноземцям, але призведе до посилення ролі чиновництва, росту фактичного оподаткування, розквіту всілякого нормування й раціонування, обмеження економічних свобод.

Економічне зростання, що спостерігалось в 2000 р. – першій половині 2008 р., характеризувалося двома особливостями. По-перше, досить великими темпами, а по-друге, тим, що воно відбувалося переважно на старому технічному базисі, що дістався ще від часів соціалізму. Крім того, безробіття було досить низьким: хто хотів знайти роботу, той, як правило, її знаходив.

Майбутнє же після кризове зростання буде відрізнятися іншими властивостями: значно меншими темпами й меншим залученням робочої сили у виробництво. Незважаючи на поновлення економічного росту, безробіття, що виникло в роки кризи, буде розходитися дуже повільно й стане застійним. Серйозний і довгостроковий підйом стане можливим лише на новому технічному базисі.

Зараз рівень української промисловості визначає гірничо-металургійний комплекс, доходи від експорту якого і підтримували гривню. Щоб не тільки вижити, але й динамічно розвиватися, країна повинна забезпечити розвиток на своїй території таких перспективних виробництв, як приладобудування й робототехніка, комп'ютери й програмне забезпечення, телекомунікації, промисловість нових матеріалів,

цивільна авіація й багато чого іншого. Найбільш реалістичний шлях для всього цього – участь у міжнародному розподілі праці, кооперація із провідними світовими компаніями. Однак ніхто не побудує новий завод у нашій країні при збереженні нинішньої податкової системи й хаосу в державному управлінні.

Ще однією тенденцією антикризового управління є розвиток соціально орієнтованої складової управління. Низька ефективність виробничої діяльності багатьох підприємств, що не виходять за межі простого відтворення, зтяжний характер сучасної кризи стримують розвиток соціального партнерства і знижують його ефективність. Майбутнє після кризове зростання виробництва стане можливим лише на новому технічному базисі, і подолання безробіття буде відбуватися дуже повільно. Базою інтеграції соціальних партнерів (працівників, власників і держави, їх представників) є участь у суспільно-корисній праці в межах пануючих виробничих відносин, які містять виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних та духовних благ.

У механізмі антикризового управління пріоритети повинні віддаватися мотивуванню, орієнтованому на антикризові заходи, на розв'язання задач інтенсивного розвитку наукоємних галузей, ініціативності у вирішенні проблем і пошуку оптимальних варіантів розвитку; корпоративності і підтримці інновацій.

Однією з головних загроз економіки України є зростаючий дефіцит державного бюджету. Згідно з офіційними даними, його фактична величина вже перевищує 7% ВВП. Крім того, за даними Центра ім. Разумкова, сума компенсації різниці ціни на газ для внутрішніх споживачів становить 15 млрд грн і, що найцікавіше, "ніде не закладено в держбюджеті". Є проблема розрахунків з "Газпромом", що може обернутися новими відключеннями. Ще потрібно виплачувати зарплати й пенсії. Податкові надходження від економіки зменшуються.

На сьогодні уряд вирішує ці питання за допомогою формально цивілізованого методу, не прибігаючи безпосередньо до емісії: Мінфін на мільярди гривень випускає облігації держзайму, які в порядку рефінансування держбанків викупляються НБУ. Потім ці кошти надходять у розпорядження уряду й "Нафтогазу", щоб платити по рахунках. Це поки дозволяє тримати корабель фінансів на плаву, хоч і призводить до того, що розрекламоване збільшення капіталу держбанків насправді є не більш ніж статистичним наслідком роботи друкарського верстата. І все-таки, це менше зло в порівнянні з відкритою емісією.

Серед усього розмаїття рецептів фінансового оздоровлення у світі виділимо три – від президента Казахстану Назарбаєва, що запропонував переходити до абсолютно нової глобальної валютної системи, заснованої на директивному принципі (для цього пропонується ввести т.зв. "ак-метал" – "єдину грошову одиницю розрахунку"); від західного економіста Бена Стайла (Council on Foreign Relations), що рекомендує перейти на використання альтернативної долару світової резервної валюти, названої "цифрове золото", або, інакше кажучи, безготівкової монетарної системи, заснованої на курсі трійської унції; а також від російського уряду, який запропонував Китаю напередодні недавньої зустрічі Великої двадцятки почати дискусію про створення наднаціональної резервної валюти, що опирається на СДР – спеціальні права запозичення.

Теоретики ідеї "ак-метала", незважаючи на цілком обґрунтовану критику долара, припускають чимало утопічних і свідомо нездійсненних побажань, що неприйнятно в прозаїчних реаліях економіки. Крім того, Євразес являє собою досить пухке інтеграційне об'єднання, протиріччя між учасниками якого періодично сильно загострюються.

"Цифрове золото" теж не буде успішно працювати, оскільки проект містить ряд принципових дефектів. Повернення до будь-якої форми золотого стандарту буде означати повернення хронічної дефляції, що послабить світову кон'юнктуру товарних ринків, демонтує відомі механізми росту й забезпечить сповзання миру в стан депресії, що не буде припинятися. Система електронних розписок про право на золото, що обертаються, може пережити таку ж кризу довіри, як і система паперових банківських білетів.

Резервна валюта, що опирається на СДР, без реформування світової валютної системи теж не буде успішною: СДР, в остаточному підсумку, забезпечені національними вільноконвертованими валютами (ВКВ), і при нестійкості останніх хитається й верхівка айсберга.

І все-таки потреба у світовій фінансовій реформі назріла й усвідомлюється всіма. Так якою вона повинна бути?

Пропозиція вченого-економіста Є.А. Ситник полягає в наступному [1]: необхідно створити нову світову валюту, забезпечену квотами в рамках Киотського протоколу, що є додатком до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату й був підписаний в 1997 р. у Японії. Документ ставить за обов'язок розвиненим країнам і країнам з перехідною економікою скоротити або стабілізувати викиди парникових газів (ПГ) в атмосферу.

Киотський протокол передбачає для стран-підписантів можливість торгівлі квотами на викид ПГ. Механізм такої торгівлі на даний момент виписаний нечітко й у правовому змісті забезпечений недостатньо, однак на основі такої торгівлі можна сконструювати нову світову резервну валюту, забезпечену не просто товарами, і навіть не золотом, а чимсь більше важливим – а саме, своєрідним правом на економічне зростання. Забезпечення більш ніж солідне в нашій світі, що терпить екологічну катастрофу. Етапи роботи в

цьому напрямку можуть мати такий вигляд:

1) створення міжнародного Банку (або Фонду) за участю всіх країн, об'єднаних підписом під Кіотським протоколом; при цьому частка кожної країни в статутному фонді цього інституту повинна бути пропорційна її обсягам промвиробництва й квоти на викид забруднюючих речовин згідно Кіотському протоколу;

2) формування керівних органів Банку: Директорату й Наглядової ради;

3) Директорат Банку доходить висновку про те, що у світі спостерігається недостача резервних активів, що користуються довірою, і офіційно констатує цей факт; при цьому в результаті дослідження визначається необхідний обсяг емісії нової резервної валюти;

4) відбувається властиво емісія нової резервної валюти. Здійснюється вона в безготівковій формі, у вигляді записів на особливих рахунках, відкритих у Банку для кожної країни-учасниці. Весь обсяг емісії розподіляється між країнами, що підписали Кіотський протокол пропорційно величині внесених ними паїв у капітал Банку. Володіння активом, вираженим в одиницях нової валюти, означає наявність у країни-учасниці Кіотського протоколу права на покупку квоти викидів у межах даного ліміту в інших учасників угоди.

Ця покупка відбувається шляхом обміну виділених їй Банком сум нової валюти на еквівалент у квотах, що становить суть четвертого етапу. У свою чергу, країна, що планує розстатися із частиною покладеної їй квоти (як це, до речі, недавно зробила Україна, здійснивши угоду з Японією), може продати частину своєї квоти, збільшивши національні запаси нової резервної валюти. Даний механізм може припускати не тільки покупку-продаж кіотських квот, але й інші операції з ними, наприклад, здачу в оренду, продаж із правом зворотного викупу й перетворення їх у предмет застави.

Крім можливості збільшити свою кіотську квоту на викид ПГ, володіння новою валютою повинне давати можливість країні-власнику обміняти її на будь-яку іншу ВКВ (долари, євро, швейцарські франки й т.ін.) за своїм вибором.

Питання про назву нової валюти не є головним. Її можна назвати по-науковому громіздко, наприклад, спеціальні обмінні права країн-учасниць Киотського протоколу, а можна звучно й коротко, наприклад, "кион", однак це не змінить економічної суті нового інструмента. Важливо, що кيون може стати новою надійною й затребуваною світовою резервною валютою, а ринок квот, що обслуговується ним, може стати тим механізмом, що нарешті погодить воедино рішення світових економічних і екологічних проблем і створить у всіх держав реальну мотивацію до скорочення забруднення навколишнього середовища.

Література

1. Сытник Е.А. Деньги на развитие – экономически чистым странам // Бизнес салон. – 2009. – 28 апр.

Надійшла 03.05.2009

УДК 330

Л. І. ФЕДУЛОВА

Інститут економіки та прогнозування НАН України

О. А. ФОМОВА

Хмельницький національний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОРТФЕЛЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОПОЗИЦІЙ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

Розроблено та обґрунтовано методологічні положення формування портфеля інноваційних пропозицій регіональних інноваційних центрів на засадах концепції життєвого циклу. Запропоновано шляхи та механізми реалізації зазначеної методології.

The methodological positions of portfolio construction of innovative suggestions of regional innovative centres on conceptions of life cycle have been developed and grounded. Ways and mechanisms of realization of the noted methodology have been offered in the article.

Потреба переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку на сьогодні усвідомлена не лише урядовцями, що визначають стратегію розвитку країни, але й широким колом фахівців та громадськості на рівні регіону та окремого підприємства. Також зрозуміло, що масштаби витрат, які необхідні для такого переходу, неспівставні з можливостями бюджету. За таких умов необхідні нові джерела коштів, які б за масштабами склали 30 – 40% від обсягу бюджету, використання яких не призведе до негативних наслідків для розвитку виробничої сфери і соціальної інфраструктури.

Курс на розвиток економіки України за інноваційною моделлю, проголошений в затвердженій Указом Президента України від 11.06.1998 року № 615/1998 «Стратегії інтеграції України до Європейського